

Izvirni znanstveni članek (1.01)

BV 74 (2014) 2, 295—303

UDK: 27-45-673

Besedilo prejeto: 06/2014; sprejeto: 06/2014

Stanislav Slatinek

Verska nestrpnost med zakonci

Povzetek: Verska nestrpnost v zakonu je najbolj pereča v sodobni multikonfesionalni družbi. Premaga se lahko le z dobroto. Govorimo o vzgoji vernih zakoncev za najvišje vrednote in za novo gledanje na zakonsko skupnost. Verne zakonce posebej nagovarja Jezusov zgled, ki je popolnoma daroval samega sebe, do izgube svojega lastnega življenja. Da bi zakonci, ki so doživeli versko nestrpnost, lahko postali Jezusu podobni, je potrebno, da odpustijo krivico, ki so jo doživeli od svojega partnerja. Samo po tej poti je mogoče upati, da se bo med sprtimi zakonci začel dialog kot skupno iskanje resnice.

Ključne besede: zakon, verska nestrpnost, dialog, odpuščanje, sprava, sovraštvo, nasilje

Abstract: **Religious intolerance within married couples**

Religious intolerance within married couples is the most pressing problem in modern multiconfessional society, which can only be overcome through the power of good. The key is to educate religious married people in higher values for a new view of the community of a married couple. Religious married people are particularly inspired by the example of Jesus, who offered Himself completely, to the point of giving His own life. For the married people who have experienced religious intolerance to become more like Jesus, they need to forgive the wrong done unto them by their partners. This is the only way that gives hope for a dialog and joint search of truth to resume within fractious couples.

Key words: marriage, religious intolerance, dialog, forgiveness, reconciliation, hatred, violence

Danes govorimo o toleranci ali strpnosti in o nestrpnosti. Pojem nestrpnosti pomeni nespoštovanje prepričanj in življenjskih praks drugih ljudi. Nestrpnost pomeni, da so nekateri ljudje (posebno kristjani) obravnavani drugače zaradi svojega religioznega prepričanja ali kulturne raznolikosti. Zato Juhant upravičeno opozarja, da je za »katoličane in za katoliško Cerkev to danes že vprašanje njihovega preživetja« (Juhant 2009, 153). Z nestrpnostjo lahko označujemo ideje in prepričanja (ne pa načina vedenja), ki vključujejo podreditve drugih, ali pa je njihov cilj, preprečiti njihovo polnopravno udeležbo v družbi. To označujejo tako, da jih razglasijo za neustrezne, lažnive, barbarske, izkoriščevalske, skratka, potencialno nevarne za večinsko prebivalstvo. Nestrpnost se ne izraža samo z nasiljem,

z odkritim sovraštvom in z aktivnim zavračanjem, temveč posredno in prikrito tudi z zavistjo, z nezaupanjem in v negativni tekmovalnosti (Žalec 2010, 36).

1. Verska nestrpnost

Evropska komisija je v posebni številki Eurobarometra 2012 obravnavala različne oblike nestrpnosti v Evropski zvezi (European Commission 2012). Kakor poročajo, je zaskrbljujoče dejstvo, da v Sloveniji velika večina prebivalcev čuti nestrpnost zaradi verskih prepričanj. Posebna številka Eurobarometer 393 prikazuje najnovejše podatke o nestrpnosti na podlagi verskega prepričanja. Ta nestrpnost je najbolj navzoča v tako imenovanih sekularnih državah, v katerih vlade in mediji promovirajo protiverska in ateistična prepričanja. Med najbolj nestrpne države do verujočih se uvrščajo Francija (66 %), Belgija (60 %), Švedska (58 %), Danska (54 %), Nizozemska (51 %) in Velika Britanija (50 %). V omenjenih državah so prebivalci dejali, da je nestrpnost do verujočih »zelo razširjena« (50). Tem podatkom je treba prišteti še podatke o tem, koliko evropskih prebivalcev občasno zaznava nestrpnost zaradi verskega prepričanja (v Evropski zvezi v povprečju nad 85 %). Po Eurobarometru 63 % prebivalcev Slovenije občasno zaznava versko nestrpnost, 26 % prebivalcev pa je prepričanih, da živijo v državi, kjer je verska nestrpnost splošno razširjena. Zanimiva je tudi ugotovitev, da se trend verske nestrpnosti počasi izboljšuje v korist verujočih (49–53).

2. Verska nestrpnost med zakonci

Verni zakonci so tista skupina ljudi, ki pogosto doživljajo največ verske nestrpnosti. Nestrpnost v zakonih je zelo nevarna, ker je potisnjena v anonimnost vsakdanjega življenja in je tako skrita pred očmi kritične javnosti. Mnogi zakonci in otroci vsak dan doživljajo napade in pogosto živijo v strahu zaradi svoje vere (Tinti 2013, 180–184). Vsaka nestrpnost, še posebno pa verska je trdovratna in zelo odporna na spremembe. Premagovanje nestrpnosti je dolgotrajen proces in zahteva veliko truda. Za zakonce je zmanjševanje verske nestrpnosti nujno za njihovo preživetje. Odstranjevanje ovir pa seveda ni enkratni dogodek. »Prava pot pri odstranjevanju ovir je v nenehnem prizadevanju obeh partnerjev.« (Pevc Rozman 2010, 170) Najmilejša reakcija nedolžnega zakonca je, da se za nekaj časa odseli od svojega nestrpnega partnerja in si poišče ugodnejše življenjske razmere (Coccolalmerio 2013, 21; Moneta 2013, 216).

Za globalizirani svet je značilna multikonfesionalnost, ki se najbolj uresničuje prav v zakonih. Veliko vernih (katoliških) zakoncev se sooča z nasiljem in z versko nestrpnostjo (Barolo 2011, 190–195). Vse več je nevernih ali drugače vernih zakoncev, ki svojim partnerjem poskušajo prepričati življenje po veri. V vsakoletnem poročilu sodišča rimske rote zasledimo, da se med razlogi za ničnost zakona pogosto omenja prav »verska nestrpnost« do drugače verujočega zakonca. V poro-

čilu rimske rote iz leta 2003 beremo, da je bila v šestnajstih primerih (od skupno 136) prav verska nestrpnost do katoličana obravnavana kot temeljni razlog za ničnost zakonske zveze (Rotae Romanae Decisiones 2003, 5–12).

2.1 Raziskava verske nestrpnosti med zakonci

Versko nestrpnost med zakonci beležimo tudi v Sloveniji in jo je mogoče preveriti tudi s sistematičnim in znanstvenim pristopom. V naši raziskavi smo se oprli na podatke, ki jih dajejo ničnostne zakonske pravde nadškofijskega cerkvenega sodišča v Mariboru. Iz arhivskega gradiva smo izbrali devetindvajset tožbenih zahtevkov, ki obravnavajo versko nestrpnost v obdobju od leta 2003 do leta 2013 (NCS-MB 2003-2013). Naša raziskava obsega stanje verske nestrpnosti med zakonci v zadnjih desetih letih. Zakonci, ki so prosili za pomoč cerkveno sodišče, so v tožbenem zahtevku kot temeljni razlog za razpad njihove zakonske skupnosti navedli versko brezbriznost, netoleranco, nestrpnost in agresivnost. Pri analizi podatkov smo si za bolj slikovit prikaz pomagali s preglednicami.

Verska opredelitev	Moški	Ženske
Vsi zakramenti	18	16
Samo krst	9	7
Brez zakramentov	2	6
Veren	9	15
Brez vere	20	14
Evangeličan	1	0
Pravoslavni	3	1
Musliman	1	0

Preglednica 1: *Verska opredelitev v ničnostnih zakonskih pravnih (2003–2013)*

Iz preglednice 1 (P 1) je razvidno, da je bil velik odstotek moških (37 %) in žensk (44 %) ob sklenitvi zakona samo krščenih ali pa so bili celo brez zakramentov. Kljub temu da je imela dobra polovica moških in žensk ob poroki vse zakramente, se jih je za verne (kristjane) opredelila tretjina moških in polovica žensk (M = 31 %; Ž = 51 %). Večina se je kljub prejetim zakramentom opredelila za neverne ali drugače verne (M = 68 %; Ž = 48 %). Iz preglednice je razvidno, da mešani zakoni med kristjani (poroka z evangeličanom ali pravoslavni) niso glavni vzrok za versko nestrpnost. Tudi različna vera (poroka z muslimanom) je zanemarljiva, saj je navzoča le v enem primeru. Presenetljivo pa je, da so bili versko najbolj nestrpni krščeni zakonci, ki so prejeli tudi preostale zakramente uvajanja, vendar so odraščali brez osebne vere.

Izsledki raziskave so prav tako pokazali, da prihaja verska nestrpnost med zakonci zelo pogosto od »zunaj«. To pomeni, da so versko nestrpnost med zakonca podžigali starši, sorodniki, prijatelji, duhovniki, sosedje, delovno okolje ali pa nepričakovana nosečnost. Bolj redka je bila verska nestrpnost od »znotraj«, v smislu, da bi versko nestrpnost popolnoma suvereno izvajal samo eden od zakon-

cev. Samo v dveh primerih je nastopila »pozitivna« verska nestrpnost od zunaj, ko so starši nagovarjali k roditvi otroka, čeprav so hkrati nasprotovali cerkveni poroki. »Negativna« verska nestrpnost od zunaj je bila po izsledkih raziskave navzoča v dveh tretjinah zakonov. V omenjenih primerih so ljudje iz sorodstva ali prijateljstva nagovarjali nevernega zakonca k cerkveni poroki ali pa vernega zakonca ovi-rali pri verski praksi oziroma žalili njegova verska čustva. V tretjini zakonskih primerov pa zelo izstopa negativna verska nestrpnost od zunaj v obliki sovraštva, ko se je neverni zakonec s pomočjo sorodnikov ali prijateljev do vernega partnerja vedel nasilno. Vsaka od omenjenih verskih nestrpnost je povzročila pri nedolžnem zakoncu strah, tesnobo, zmedenost in živčnost. Zelo pogosto so bile z versko nestrpnostjo povezane tudi različne oblike zlorab in travm, ki so povzročale bolezenske znake pri posameznih zakoncih v obliki fizičnih ali psihičnih obolenj, kakor so depresije, alkoholizem, droge, kriminal ali odkrita nagnjenost k samomorilnosti.

LETO	TOŽBE	NASILJE	VZGOJA	PREPIR
2003	3	1	2	0
2004	2	1	1	0
2005	1	1	0	0
2006	2	1	0	1
2007	2	0	1	1
2008	7	3	2	2
2009	3	1	1	1
2010	1	0	0	1
2011	1	0	1	0
2012	5	1	3	1
2013	2	0	2	0
SKUPAJ	29	9	13	7
	100 %	31,0 %	44,8 %	24,2 %

Preglednica 2: Verska nestrpnost v zakonskih skupnostih

Iz preglednice 2 (P 2) je razvidno, da je bila verska nestrpnost v zakonih najbolj navzoča v obliki nasprotovanja verski praksi (verska vzgoja otrok, praznovanje verskih praznikov, udeležba pri verskih obredih). Na drugem mestu je bilo nasilje (fizično: pretepanje zakonca in otrok; psihično: zapiranje zakonca in otrok, kaznovanje zakonskega partnerja z molkom; verbalno: preklinjanje tega, kar je vernemu partnerju sveto) in na tretjem mestu so bili prepiri med zakonci (očitanje verske blaznosti ali norosti, žaljenje verskih čustev).

Analiza podatkov o izobrazbi versko nestrpnih zakoncev je pokazala, da so bili zakonci s podeželja bolj nagnjeni k nasilju (fizično in verbalno), medtem ko so bili izobraženi zakonci veliko bolj versko nestrpni do verske prakse. Prav tako se bili izobraženi zakonci do svojega vernega partnerja pogosto bolj žaljivi kakor zakonci s podeželja. V vseh primerih pa so bili navzoči prepiri zaradi verske prakse. Iz raziskave je razvidno, da sta se zaradi vere v sekundi sprla zakonca v dvajsetih prime-

rih (69 %).

Iz tožbenih zahtevkov je razvidno, da je bila verska nestrpnost v zakonu posledica protiverske vzgoje, ki jo je eden od zakoncev doživel v svoji mladosti. V sedmih primerih (24 %) so bili starši ali ožji sorodniki versko nestrpnega zakonca člani Zveze komunistov (še iz časov stare Jugoslavije). Govorimo o verski nestrpnosti, ki se je v različnih oblikah iz primarne družine prenašala v zakonsko zvezo. V vseh tistih primerih, ko so bili zakonci potomci komunistov, se je verska nestrpnost kazala v zelo grobi obliki. Če je bil zakonec versko nestrpen, se prav zaradi svoje proticerkvene vzgoje, ki jo je doživel v otroštvu, tudi sam vedel sovražno in pogosto naravnost bolešno nasprotoval vsaki verski praksi (partnerja in otrok) v svojem zakonu.

Starost	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
M/Ž	25/23	21/19	24/25	22/23	32/23	30/27	25/19	29/28	20/21	28/26	31/26
M/Ž	24/20	30/27		38/39	24/24	23/22	25/20			30/26	24/26
M/Ž	29/26					32/20	24/21			28/32	
M/Ž						21/20				20/19	
M/Ž						27/28				24/19	
M/Ž						35/30					
M/Ž						31/26					

Preglednica 3: Starost moškega in ženske v trenutku sklepanja zakona

Iz preglednice 3 (P 3) je razvidno, da je bila v desetletnem obdobju (2003–20013) kar polovica zakoncev (51 % moških in žensk) ob sklenitvi zakona starejših od štiriindvajset let. Večina zakoncev je zakonsko zvezo sklenila pri tridesetih letih. Najmlajša ženska je imela devetnajst let, najmlajši moški dvajset let, najstarejša ženska devetintrideset let in najstarejši moški osemintrideset let. Starostna razlika med moškim in žensko je bila ob sklenitvi zakonske zveze povprečno od enega do pet let. Zelo redki pa so primeri, da je bila starostna razlika med zakoncema več kakor sedem let.

Analiza podatkov je pokazala, da so v petnajstih primerih tožbeni zahtevek za ničnost zakona na cerkveno sodišče vložile ženske v starosti med devetnajst in petindvajset let, medtem ko so bili moški tožitelji stari od osemindvajset do osemintrideset let. To pomeni, da so bile ženske povprečno zelo mlade, ko so okusile versko nestrpnost, medtem ko so bili moški že v zrelih letih, ko so doživeli versko nestrpnost od svoje žene. Analiza podatkov je prav tako pokazala, da je bil partner, ki je povzročal versko nestrpnost v zakonu, navadno starejši od svojega nedolžnega zakonca.

Zakon	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	7	0,4	18	6	4	10	1	13	3	7	8
	5	2		9	4	7	6			1	0,8
	8					25	3			1	
						15				1	
						1				1	
						2					
						7					

Preglednica 4: *Trajanje zakonske skupnosti*

Iz preglednice 4 (P 4) je razvidno, da je bilo trajanje zakonske skupnosti zaradi verske nestrpnosti zelo kratko. Večina zakonov se je zaradi verske nestrpnosti razdrila že po enem letu zakona ali pa po prvih štirih letih (41 %). Najkrajše obdobje trajanja zakonske skupnosti je bilo štiri mesece, najdaljše obdobje pa petindvajset let.

3. Vzroki za versko nestrpnost med zakonci

Med najbolj pogostimi vzroki za versko nestrpnost med zakonci lahko navedemo nove družbene izzive (kakor so migracije, sekularizacija, nova verska gibanja, protiverski vpliv medijev). Sodobna družba (še posebno v Sloveniji) se radovedno odpira novim verskim ponudbam, hkrati pa postaja vedno bolj nestrpna do tradicionalnih ver.

Versko nestrpnost med zakonci pogosto sprožajo tudi posamezni patološki vzorci iz mladosti (trda verska vzgoja, versko nasilje v mladosti, verska nestrpnost v primarni družini, bolestna verska praksa). Govorimo o podedovanih negativnih vzorcih vedenja, ki se iz otroštva prenašajo v zakonsko skupnost. Zakonci, ki so kot otroci doživeli versko nestrpnost, postanejo tudi sami versko nestrpni v odnosu do svojih partnerjev.

V skladu z versko statistiko je veliko Slovencev v otroštvu doživelo sovražen odnos do religije (povojno obdobje, militantni odnos do Cerkve, nasprotovanje Cerkvi kot instituciji) (SŠK 2002, 22–27). Mnogi med njimi so se potem poročili še v obdobju totalitarnih režimov (marksizem, komunizem). Kljub temu so vsi ti dejavniki povzročili, da so v mnogih zakoncih začele rasti »kali sovraštva«, kakor pravi Juhant (Juhant 2010, 16). Namesto dialoga je nastopila »zaprtost vase« (19). Zaradi pomanjkanja vzgojno-terapevtskega delovanja, da bi se pozdravile rane sovraštva, mnogim zakoncem ni uspelo »terapevtsko razrešiti« (18) svojega odnosa do religije. Komunizem je v njih pustil ideološko sovraštvo, še posebno do krščanstva, to pa se pri mnogih zakoncih še danes manifestira v sovražnih izbruhih jeze, besa in zakonskega nasilja.

Katoliški zakonci, ki so odraščali brez vere, so najpogosteje nestrpni do vere svojega partnerja. Sploh se ne sprašujejo, kako preživeti z vernim partnerjem,

ampak kako ga premagati. Ker jih je strah in se ob njih počutijo nemočne, je njihov edini odgovor boj. V njih se oglašajo logika totalitarnih režimov, ki pozna samo eno pot: to je tekmovanje in izločanje. Prav ti vzorci se pri mnogih zakoncih iz politične sfere prenašajo na področje zakona. Neverni zakonci rešujejo sami sebe tako, da napadajo šibkejše in skušajo z nasiljem premagati drugega (Juhant 2005, 51). To je vedno bolj množičen pojav sodobne slovenske družbe.

4. Pravica zakoncev do verske svobode

Dejstvo je, da je pravica posameznikov do verske svobode med temeljnimi človekovimi pravicami in je kot takšna zapisana tudi v samo človeško naravo in je skupna vsem ljudem. Verska svoboda pomeni, da imajo vsi ljudje, še posebno zakonci, pravico do osebnega izpovedovanja svoje lastne vere, tako javno kakor zasebno. Prav tako verska svoboda pomeni pravico do prakticiranja verskih obredov in bogoslužja, do oznanjevanja in posredovanja njenega nauka, do opravljanja vzgojnih in dobredelnih dejavnosti in pravico do socialne pomoči. Verska svoboda je temeljna človeška dobrina in pravica, ki jo mora ščititi tako država kakor Cerkev. Verska svoboda je človeška pravica in ena bistvenih pravic pravne države. Zato ne sme biti nihče zaradi svoje vere žrtev kakršnekoli verske nestrpnosti (Pavanello 2012, 248).

Verni zakonec ima zato pravico, da brani svojo vero (kan. 1125, 1) in po svojih močeh skrbi za versko vzgojo svojih otrok (kan. 1136). Ta pravica mora biti vernim staršem zakonsko omogočena in zaščitena. Skrbeti za katoliško vzgojo otrok pa ni samo pravica vernih staršev, ampak tudi njihova dolžnost (kan. 793). Pravica in dolžnost staršev, da svojemu otroku posredujejo svojo lastno dediščino vere, je bistvenega pomena in je nihče ne more črtati, marveč jo mora spoštovati. Nesprejemljivo bi bilo, če bi moral veren zakonec opustiti svojo vero, da bi lahko živel v miru z svojim nevernim ali drugače vernim zakoncem. Prav tako je nesprejemljivo, da bi se moral veren zakonec odreči verski vzgoji svojih otrok.

Kazenski zakonik RS zato prepoveduje vsako »zbujanje sovraštva, razdora ali nestrpnosti, ki temelji na kršitvi načela enakosti (KZ 2008, 300. člen). Tudi Ustava RS poudarja, da je »protiustavno vsakršno spodbujanje k verski neenakopravnosti ter razpihovanje verskega sovraštva in nestrpnosti« (URS 1991, 63. člen). To še posebno velja za zakonske skupnosti. Tudi mednarodni dokumenti (Izjava o pravicah človeka in državljana, 10. člen; Splošna izjava o človekovih pravicah, 2. člen; Konvencija o otrokovih pravicah, 19. člen) in tisti, ki jih je izdal Sveti sedež (Listina pravic družine, 5. člen; Izjava o krščanski vzgoji, 3. člen; Izjava o verski svobodi, 5. člen), zagovarjajo temeljno pravico človeka do verske svobode. Zato je katoliška Cerkev zaščitnica temeljnih človekovih pravic. Vsakega posameznika naravnost poziva k spoštovanju verske svobode, še posebno verske svobode med zakonci.

Da bodo zakonci res lahko živeli v ozračju verske svobode – kljub izpovedovanju različne vere –, je treba ljudi učiti medsebojne ljubezni, ki temelji na strpnosti in

dobrohotnosti. Vera je namreč področje, ki je zelo pomembno za kakovost partnerskega odnosa (Rutar, Pate 2011, 616). Zato filozof Janez Juhant meni, da bodo potrebni bolj koreniti posegi v dosedanje medčloveške odnose (Juhant 2011, 500), če hočemo doseči dialog za preživetje tako posameznika kakor tudi skupin (506). Temeljna naloga vernih zakoncev je, da se odrečejo maščevanju in da sprejmejo opravičilo in da odpuščajo. Odpuščanje je proces, ki vključuje spremembo na kognitivni, na čustveni in na vedenjski ravni (Gostečnik idr. 2011, 596). Tam, kjer ni odpuščanja, ni sprave. Povabilo k spravi spodbuja verne zakonce k vzpostavljanju pristnih, solidarnih, se pravi: prvotnih (človeških) razmer. Juhant pravi, da brez pravih procesov, ki ljudi (spet) povežejo med seboj (Juhant 2013, 343), ni mogoče ustvarjati pozitivne zakonske klime in empatične človekoljubne družbe (345).

5. Sklep

Razprava o verski nestrpnosti med zakonci ne preseneti z dejstvom, da je vprašanje vere izrednega pomena za vsak zakonski par, ampak nas hkrati tudi izziva k iskanju najboljših poti za rešitev iz krize in za prihodnost slovenskih zakonov. Za vernega zakonca ni sprejemljivo, da bi za obrambo svojega zakona in vere segal po enakih (revolucionarnih) sredstvih, kakor to navadno delajo neverni ali drugače verni zakonci. Priznani slovenski filozofi predlagajo »kulturo dialoga« (Juhant 2011, 28), »sprave« (Jamnik 2011, 146) in »odpuščanja« (Petkovšek 2011, 106) kot najboljše poti iz zakonskih kriz. To je seveda mogoče le tam, kjer se mož, žena in otroci med seboj spoštujejo, imajo jasno izoblikovano identiteto in so zmožni empatije oziroma sočutja z drugim (Pevcec Rozman 2010, 161). V ta družinski trikotnik (mož, žena, otrok) pa mora nujno vstopiti tudi Cerkev, zato se bo v prihodnosti še bolj zavzela za temeljito pripravo na zakon in ne bo podlegla skušnjavam politike, ki odobravajo zakonsko ločitev in spodbujajo alternativne oblike družin.

Kratice

KZ – Kazenski zakonik 2008.

NCS MB – Nadškofijsko cerkveno sodišče Maribor 2003–2013.

SŠK – Slovenska škofovsko konferenca 2002.

URS – Ustava RS 1991.

Reference

Barolo, Luigi. 2011. Cause psichiche e nullità del matrimonio: Il disturbo borderline di personalità. *Quaderni di diritto ecclesiale* 24:189–209.

Coccopalmerio, Francesco. 2013. Indissolubilità e scioglimento del matrimonio canonico. V: *Lo*

scioglimento del matrimonio canonico, 15–28. Studi Giuridici 101. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

European Commission. 2012. Special Eurobarometer 393: Discrimination in the EU in 2012. [Http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/)

ebs/ebs_393_en.pdf (pridobljeno 1. 6. 2014).

Gostečnik, Christian, Mateja Cvetek, Tanja Pate in Robert Cvetek. 2011. Milost odpuščanja v zakonskem odnosu. *Bogoslovni vestnik* 71:595–606.

Izjava o krščanski vzgoji. 1980. V: *Koncilski odloki*. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.

Izjava o pravicah človeka in državljana. 1789. [Http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/dudh/1789.asp](http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/dudh/1789.asp) (pridobljeno 1. 6. 2014).

Izjava o verski svobodi. 1980. V: *Koncilski odloki*. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.

Jamnik, Anton. 2011. Sprava, človeški in božji proces osvobajanja in dejanje poguma. V: Janez Juhant, Vojko Strahovnik in Bojan Žalec, ur. *Izvor odpuščanja in sprave: človek ali Bog? Spravni procesi in Slovenci*, 137–153. Ljubljana: Družina.

Juhant, Janez, in Vojko Strahovnik. 2011. Ali je možna empatična družba dialoga? *Bogoslovni vestnik* 71:495–509.

Juhant, Janez. 2009. *Občutek pripadnosti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

— — —. 2011. Sprava kot projekt slovenskega poskomiunističnega dialoga. V: Janez Juhant, Vojko Strahovnik in Bojan Žalec, ur. *Izvor odpuščanja in sprave: človek ali Bog? Spravni procesi in Slovenci*, 13–41. Ljubljana: Družina.

Kazenski zakonik. 2008. *Uradni list RS*, št. 55.

Konvencija o otrokovih pravicah. 1997. Ljubljana: Delo.

Listina pravic družine. 1983. V: *Navodilo o daru življenja*. Cerkevni dokumenti 36. Ljubljana: Družina.

Moneta, Paolo. 2013. Nullità e scioglimento del matrimonio. V: *Lo scioglimento del matrimonio canonico*, 215–230. Studi Giuridici 101. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

Nadškofijsko cerkveno sodišče Maribor. 2003–2013. Tožbeni spisi od leta 2003 do 2013 pod oznako »verska nestrpnost«. Arhiv sodišča.

Pavanello, Pierantonio. 2012. La rimozione del vetitum, la convalidazione del matrimonio e la separazione. *Quaderni di diritto ecclesiale* 25:244–250.

Petkovšek, Robert. 2011. Odpuščanje kot geopolitična sila. V: Janez Juhant, Vojko Strahovnik in Bojan Žalec, ur. *Izvor odpuščanja in sprave: človek ali Bog? Spravni procesi in Slovenci*, 99–110. Ljubljana: Družina.

Pevc Rozman, Mateja. 2010. Ovire za razvoj dialoga v družini. V: Janez Juhant in Bojan Žalec, ur. *Na poti k dialoški človeškosti: Ovire človeškega komuniciranja*, 159–172. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Rotae Romanae Decisiones. 2003. *Index*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

Rutar, Miha, in Tanja Pate. 2011. Kakovost življenja parov s kronično boleznijo in duhovnost. *Bogoslovni vestnik* 71:609–620.

Slovenska škofovska konferenca. 2002. *Sklepni dokument Plenarnega zbora Cerkve na Slovenskem*. Ljubljana: Družina.

Splošna izjava o človekovih pravicah. 1948. [Http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slv.pdf](http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slv.pdf) (pridobljeno 1. 6. 2014).

Tinti, Myriam. 2013. Causa di nullità o procedimento super rato? V: *Lo scioglimento del matrimonio canonico*, 179–194. Studi Giuridici 101. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

Ustava RS. 1991. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Žalec, Bojan. Dejavniki dialoga in zdrava družba: Solidarnostni personalizem, kreposti in pogubnost instrumentalizma. V: Janez Juhant in Bojan Žalec, ur. *Na poti k dialoški človeškosti: Ovire človeškega komuniciranja*, 25–40. Ljubljana: Teološka fakulteta.